

การสื่อสารเพื่อพัฒนาปัญญา ในพระพุทธศาสนา*

The Communication for Wisdom Development In Buddhism

อัมพร ภาวศุทธิ์ (Amporn Pawasut)**

บทคัดย่อ

การพัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้โดยมนุษย์ เกิดขึ้นจากการทำให้เห็น พูดให้ฟัง สอนให้เข้าใจ เกิดการนำไปปฏิบัติและพัฒนา มีการสื่อสารออกไปจนถึงผู้รับสาร โดยเฉพาะในการสื่อสารนั้นจะประสบความสำเร็จมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลัก 3 ส่วน คือ ผู้ส่งสาร สารที่ส่งออกไป และตัวผู้รับสาร

บทความนี้กล่าวเน้นถึงฐานะของผู้รับสาร ซึ่งมีความจำเป็นที่ผู้รับสารจะต้องเป็นผู้มีปัญญาคิด พิจารณา คัดกรองผู้ส่งสารและสารที่รับ รวมทั้งการพัฒนาผู้รับสารเอง โดยคำสอนในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาปัญญามีหลักการ 4 ข้อ

1. การเลือกคบคน ให้เลือกคบคนดี มีคุณธรรม อันเป็นบ่อเกิดของสารที่มีคุณภาพ
2. การรับสารที่มีคุณภาพ ให้รับสารจากผู้ส่งสารที่มีคุณภาพ
3. การคิดพิจารณา ซึ่งเป็นส่วนของผู้รับสารที่ต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ พิจารณาสารที่ได้รับรู้รับทราบนั้นตามที่เป็นจริง
4. การลงมือทำด้วยตนเองให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์ว่าสารที่ได้รับนั้นถูกต้อง สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ใช้พัฒนาตนเองต่อไปได้

คำสำคัญ: การสื่อสาร การพัฒนาปัญญา พระพุทธศาสนา

* บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ

This article aims for publishing academic knowledge

** พธ.ม. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557

(M.A. Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2014), Email: pws_a@hotmail.com

Abstract

The development and the process to pass on knowledge of humans are created from the way of doing, saying, teaching by Intellectual person. That it is lead others to keep continue doing and practicing. The success of the communication to the receiver has 3 factors, that are: the Sender, Message and the Receiver.

This article is pointing to the receiver. It is insignificant of the receiver to have wisdom of themselves, realize, proper consideration, screening the sender, message and also the receiver themselves. Wisdom development of the doctrine in Buddhism has 4 principles:

1. Association with good and wise persons.
2. Hearing the good teaching good message from righteous people.
3. Critical reflection, consider.
4. Practise in perfect conformity to the principle.

Keywords: Communication, Wisdom development, Buddhism

บทนำ

หากจะถามว่าในชีวิตนี้ มีใครที่ไม่เคยทุกข์กายทุกข์ใจบ้าง แน่นอนว่าคำตอบคือศูนย์ และสิ่งที่มีมนุษย์ใช้ในการดับทุกข์ก็คือการแก้ปัญหาหรือแก้ทุกข์ (ทุกข์ คือ ปัญหา) แต่เราแต่ละคนต่างมีวิธีการแก้ปัญหาก็แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจ หรือ ปัญญาของผู้ประสบพบทุกข์อยู่นั่นเอง (ใช้ปัญญา แก้ปัญหา)

ในบทความนี้จะกล่าวถึงส่วนต่างๆ ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาพระสูตรที่เกี่ยวกับการพัฒนาปัญญา มีทั้งส่วนที่เป็นอุปสรรคคอยขัดขวางไม่ให้ได้พัฒนาปัญญา รวมทั้งการจัดการ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งปัญญา¹ ทั้งนี้เป็นเพราะมีเหตุให้กล่าวเช่นนั้นได้หลายประการ เช่น

1. พระพุทธศาสนา สอนให้มันเป็นที่พึ่ง คือใช้ปัญญาของตน (อเทวนิยม)
2. พระพุทธศาสนา สอนให้รู้เห็นสิ่งต่างๆ ตามที่เป็นจริง ไม่ถูกหลอกด้วยมายา (อริยสัจ 4, ไตรลักษณ์)
3. สิ่งที่พระพุทธเจ้าชี้ บอก สอนนั้น เป็นเหตุเป็นผล ผู้มีปัญญาเห็นได้ พิสูจน์ได้
4. พระพุทธศาสนามีเป้าหมายสูงสุด คือ ความพ้นทุกข์ ซึ่งเป็นภาวะของความสุขอันสูงสุด และสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ด้วยการเจริญหรือพัฒนาปัญญา

การพัฒนาปัญญาเป็นหัวใจสำคัญ มีจุดหมายคือความรู้ ความเข้าใจ ที่ส่งผลให้ความทุกข์ประจำกายประจำใจลดน้อยถอยลงตามลำดับ สิ่งที่สำคัญคือ เราสามารถพัฒนาปัญญาให้มากยิ่งขึ้นได้ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ให้หลักการพัฒนาปัญญาแก่เราไว้แล้วเมื่อกว่า 2,500 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้ แม้เราจะไม่ได้ต้องการพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงพระอรหันตสาวกทั้งหลาย แต่เราก็สามารถใช้ปัญญาช่วยให้เราพ้นทุกข์ในชีวิตประจำวันได้

¹ สุรพล ไกรสรารุณ, **คู่มือ ปัญญาในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 1.

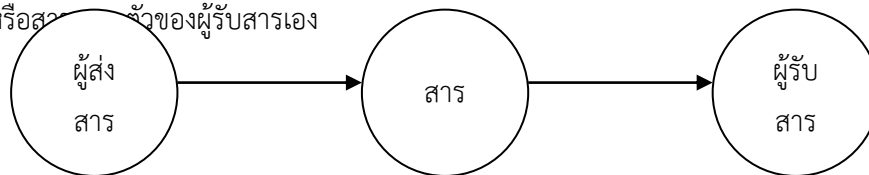
วิธีการศึกษา

บทความนี้ ศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และวิทยานิพนธ์ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลการศึกษา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ย่อมเกิดการถ่ายทอดความรู้สึกันและกัน การพัฒนาทั้งทางวัตถุและจิตใจ ต้องอาศัยองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันต่อๆ มาจากคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง เมื่อบุคคลมีองค์ความรู้หนึ่ง ก็ได้รับองค์ความรู้อื่นเพิ่มเติมเข้ามา เกิดการนำองค์ความรู้นั้นมาใช้พัฒนาตนเอง ขณะเดียวกันก็มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอด ขยายออกไปยังผู้อื่นต่อไปอีก เราจึงพบว่าปัญญาหรือองค์ความรู้มีอยู่มากมายในสังคมของมนุษย์นี้ องค์ความรู้เหล่านี้เป็น “ข้อมูล” หรือ “สาร” ที่ถูกถ่ายทอดผ่านการสื่อสาร สิ่งที่เราจะต้องทำคือ เลือก

ในยุคปัจจุบัน สิ่งที่เราได้เห็นและหูได้ยินมีมาก จากผู้ส่งสารที่หลากหลาย และข้อมูลหรือสารก็มีมากและหลากหลาย ผู้ส่งสารมีคุณภาพมากน้อยแตกต่างกัน ข้อมูลที่ถูกส่งมาจากผู้ส่งสาร มีความจริง น่าเชื่อถือ หรือเป็นประโยชน์มากน้อยแตกต่างกัน สิ่งที่เราควรเลือกและควรมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ ผู้ส่งสาร ตัวข้อมูลหรือสาร และตัวของผู้รับสารเอง

ผู้ส่งสาร

คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงบุคคลไว้หลายประเภท รวมถึงบุคคลที่จะพาให้เราเกิดการ พัฒนาปัญญาได้ นั่นคือผู้ที่มีคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่ดี เช่น เป็นคนสงบ คนดี คนที่มีคุณธรรม มีความเห็น ถูกต้อง มีปัญญา เป็นผู้รู้เรื่องราว ได้เรียนรู้มาก ฟังมาก จำได้ รู้จักชี้แจง รู้จักพูด รู้จักอดทน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า สัตบุรุษ ในที่นี้ จะขยายความคุณสมบัติบางข้อ ดังนี้คือ

ก.ความเป็นคนดี คนที่มีคุณธรรมของสัตบุรุษนี้² ได้แก่ 1) เป็นผู้มีศรัทธา คือเชื่ออย่างมีเหตุผล มีความละเอียดรอบคอบ กลัวบาป ได้เล่าเรียนมามาก มีความมุ่งมั่นพากเพียร มีสติ มีปัญญา 2) คบหาคนดีมีคุณธรรมเป็นมิตร 3) คิดอย่างคนดีมีคุณธรรม 4) ปรึกษาอย่างคนดีมีคุณธรรม 5) พูดอย่างคนดีมีคุณธรรม 6) ทำอย่างคนดีมีคุณธรรม ไม่ไปเบียดเบียนตนและผู้อื่น 7) มีความเห็นถูกต้อง เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว 8) เมื่อจะให้ทานก็ให้อย่างดี คือ ให้โดยเคารพ เอื้อเฟื้อ เข้าใจถึงผลที่จะมีตามมา เป็นต้น

ข.ความเป็นผู้มีปัญญา เป็นผู้รู้เรื่องราว³ คือ เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้หลักเกณฑ์ รู้หลักการที่จะทำให้ เกิดผล เป็นผู้รู้จักผล รู้ความมุ่งหมาย รู้ว่าทำไปแล้วจะเกิดผลอะไร อย่างไรบ้าง เป็นผู้รู้จักตน ทั้งโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ แล้วประพฤติให้เหมาะสม เป็นผู้รู้จักประมาณ คือความพอดี ในการ ใช้ชีวิต เป็นผู้รู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม คือรู้กาลเทศะ เป็นผู้รู้จักชุมชน เมื่อเข้าสู่ชุมชนก็รู้ว่าควรทำอย่างนี้ พูดอย่างนี้ สงเคราะห์อย่างนี้ เป็นผู้รู้จักบุคคลว่ามีความแตกต่าง รู้วิธีปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี

² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (สัปบุริสธรรม 8), พิมพ์ครั้งที่ 18, (นนทบุรี: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, 2553), หน้า 219-220.

³ เรื่องเดียวกัน (สัปบุริสธรรม 7), หน้า 210-211.

ค.ความเป็นผู้รู้จักชี้แจง รู้จักพูด ได้แก่ 1) ไม่พูดเท็จ ไม่สื่อสารอันเป็นเท็จ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก 2) ไม่พูดส่อเสียด คือ ไม่พูดเพื่อทำลายหรือทำให้แตกแยก สมานคนที่แตกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างความสามัคคี 3) ไม่พูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำที่คนส่วนมากรักใคร่พอใจ 4) ไม่พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม อิงวินัย มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา⁴

การได้พบได้รู้จักผู้ส่งสารที่ดี นอกจากได้ประโยชน์จากสารแล้ว ยังช่วยลดขั้นตอนและภาระในการคัดกรองสารด้วย แต่หากได้รับสารจากผู้ส่งสารที่ด้อยคุณภาพ ผู้รับสารต้องทำหน้าที่เลือกและคัดกรองเพิ่มขึ้นอีกก่อนนำไปใช้

สารที่รับ

สาร เกิดขึ้นจากผู้ส่งสาร จึงนับว่าผู้ส่งสารเป็นด้านสำคัญด้านแรก สารที่ผู้รับจะได้รับ จะเป็นสารที่ดี มีประโยชน์หรือไม่ ขึ้นอยู่กับเจตนาหรือความต้องการของผู้ส่งสารว่า ผู้ส่งสารมีเจตนาหรือมีความต้องการให้เกิดผลต่อผู้รับสารอย่างไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้รับสารพึงระวังอยู่เสมอ

สารที่ดีมีลักษณะเบื้องต้น เช่น สารนั้นเป็นจริง ไม่ถูกบิดเบือน เป็นกลาง ไม่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของผู้ใด นำรับฟัง ผู้รับสารสามารถนำไปใช้ได้ทันที มีประโยชน์ ช่วยพัฒนาผู้รับสารให้มีปัญญา งามกายยิ่งๆ ขึ้น นอกจากนี้ก็ยังขึ้นอยู่กับผู้รับสารที่จะใช้การสังเกต การคัดกรอง เลือก และใช้การพิจารณาด้วยปัญญาของตน โดยการพิจารณาสารนั้นว่าน่าเชื่อถือ มีอ้างอิง เป็นประโยชน์ หรือมีโทษหรือไม่ โดยอาศัยหลักความยิ่งยวดเมื่อรับสาร ซึ่งมีที่มาจาก 10 แหล่งด้วยกัน⁵ คือ การฟังตามกันมา การถือสืบกันมา การเล่าลือ อ้างตำรา ตรรกะ อนุমান ตรองตามแนวเหตุผล เข้ากับทฤษฎี ดูว่าน่าจะเป็นไปได้ ถือว่าเป็นครูอาจารย์ ทั้งนี้เป็นเพราะสารที่มาจากแหล่งต่างๆ เหล่านี้ ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ เห็นจริงด้วยตนเอง จึงยังไม่ควรเชื่อ ความรู้ที่ควรเชื่อเป็นสิ่งที่เมื่อได้พบเองประสบเองแล้วเกิดเป็นความรู้ขึ้น จึงควรเชื่อ

การได้เห็นผู้ส่งสารที่ดีเปรียบเหมือนได้พบกับสัตบุรุษ และได้ฟังสารที่ดีมีประโยชน์ ย่อมทำให้จิตใจเบิกบาน ผ่องใส ไม่เพียงในขณะที่ดูหรือฟังเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดความฉลาด เกิดความรู้ในสิ่งที่ยังไม่เคยรู้ ที่เคยรู้แล้วก็รู้ชัด เข้าใจชัด หายสงสัย ทำความเห็นให้ตรงได้⁶

ผู้รับสาร

ผู้รับสารเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้สารที่ได้รับนั้นสัมฤทธิ์ผล แต่ก็อาจมีอุปสรรคขัดขวางได้ ถึงอย่างนั้นเราก็ยังสามารถพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นได้ด้วยการคิดพิจารณา และนำไปปฏิบัติต่อไป

ก.อุปสรรคของผู้รับสารที่สำคัญ ได้แก่ อุปนิสัย ความรู้และประสบการณ์ การขาดสติและความตั้งใจ

1)อุปนิสัยของผู้รับสาร พระพุทธเจ้าทรงอุปมาบุคคลไว้หลายประเภท แสดงให้เห็นชัดถึงความสามารถหรืออุปสรรคของบุคคลนั้นๆ เช่น

อุปมาดังดอกบัว เมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ทรงพิจารณาเห็นบุคคลเปรียบด้วยดอกบัว คือ บัวพ่นน้ำ บัวอยู่เสมอน้ำ บัวจมอยู่ในน้ำ⁷ และประเภทสุดท้ายคือ บัวที่มีโรคยังไม่พ่นน้ำเป็นอาหารของปลาและเต่า ซึ่งเปรียบเทียบกับบุคคลที่มีความสามารถในการเข้าใจได้ฉับพลัน บุคคลที่เข้าใจได้เมื่อขยาย

⁴ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย จุฬศีล (ไทย) 9/7-9/3-4.

⁵ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เกสปุตติสูตร (ไทย) 20/66/255-263 (รู้จักกันในชื่อ กาลามสูตร).

⁶ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ธัมมัสสวนสูตร (ไทย) 22/202/344.

⁷ พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย โพธิราชกุมารสูตร (ไทย) 13/337-340/407-411.

ความ บุคคลที่พอจะชี้แจงแนะนำให้เข้าใจได้ และบุคคลผู้แก้ปัญหา รู้ได้เพียงพยัญชนะหรือถ้อยคำ ไม่สามารถเข้าใจได้

อุปมาดังภาชนะ บุคคลในโลกมี 3 ประเภท⁸ คือ 1) บุคคลมีปัญหาเหมือนหม้อคว่ำ หากจะเทน้ำลงไปก็เก็บน้ำไว้ไม่ได้ แม้จะได้เห็นได้ยินสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ก็จดจำไม่ได้ เป็นคนเขลา ไม่มีปัญญาสำหรับพิจารณา 2) บุคคลมีปัญหาเหมือนชายพกที่เก็บของเสียไว้ แต่เมื่อลูกจากที่ก็หกหล่นเรี่ยราด แม้จะได้เห็นได้ยินสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ก็เก็บเกี่ยวไม่ได้ แต่ดีกว่าประเภทแรก 3) บุคคลมีปัญหากว้างขวางเหมือนหม้อหงาย เมื่อเทน้ำลงไปก็เก็บน้ำไว้ได้ เมื่อได้เห็นได้ยินสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ก็สามารถจดจำไว้ได้ ดีกว่าบุคคลทั้ง 2 ประเภทข้างต้น

การทราบอุปนิสัยของบุคคล จะช่วยให้ผู้รับสารสามารถประเมินศักยภาพของตนเองได้อย่างถูกต้อง เพื่อสามารถแสวงหาและเสริมสร้างคุณลักษณะต่างๆ ที่จะช่วยให้ผู้รับสารพัฒนานยิ่งขึ้นได้

2) ความรู้และประสบการณ์ของผู้รับสาร เมื่อบุคคลได้รับรู้สิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเคยมีประสบการณ์ชีวิตในเรื่องใดๆ มาก่อนหรือไม่ สิ่งที่ได้รับรู้จะถูกจัดเรียงประเภท หมวดหมู่ จัดกลุ่ม ขึ้นอยู่กับการรับรู้และความรู้สึกที่เกิดขึ้น มีการประเมินและให้ค่า⁹ ไม่ว่าจะดีหรือร้ายมากน้อยเพียงใด เกิดเป็นทัศนคติ ความเห็น ความเชื่อ มุมมอง ความปรารถนาหรือผลึกใส รวมทั้งบุคลิกและท่าทีของบุคคลผู้รับสาร และสิ่งเหล่านี้ก็เป็นฐานหรือเกณฑ์ในการจัดหมวดหมู่ ประเภท ของสิ่งที่ได้รับรู้ในครั้งต่อไป มี 3 สิ่ง¹⁰ ได้แก่

2.1) ทัศนคติ คือความเห็น ความเชื่อ การมีทัศนคติที่ไม่ดีจะขัดขวางโอกาส ทำให้ผู้รับสารไม่เปิดรับหรือพิจารณาสิ่งใหม่ที่จะช่วยพัฒนาปัญญาของตนเองได้ ทำให้เกิดการถือตัวว่ารู้ในสิ่งที่ตนยังไม่รู้ คิดว่ารู้แล้ว หรือคิดว่าผู้ส่งสารนั้นจะรู้อะไร สารนั้นคืออะไร หรือผู้รับสารเองจะรู้อะไร วิพากษ์วิจารณ์ผู้ส่งสาร สารที่ส่งและตัวผู้รับสาร ซึ่งเป็นอุปสรรคที่ทำให้การพัฒนาปัญญายากยิ่งขึ้น

2.2) ตัณหา คือความอยาก ความปรารถนาสิ่งต่างๆ ความอยากได้ ความอยากเป็น ความอยากไม่เป็น (ความอยากในที่นี้ เป็นความหมายในเชิงลบ)

2.3) มานะ เป็นความถือตัวถือตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ สำคัญตัวว่าดีกว่าเขา เลวกว่าเขา หรือเสมอเขา

3) การขาดสติและความตั้งใจ การขาดสติคือการหลงลืมไป ไม่รู้ว่าขณะนี้ตนกำลังเป็นอะไร รู้สึกอย่างไร ได้รู้ได้เห็นได้ฟังสิ่งใดก็ไม่มีใจจดจ่อ ไม่มีความตั้งใจก็ไม่ว่าไม่ตั้งใจไม่จดจ่อ เช่น อาการของผู้ที่นั่งฟังอยู่ ขณะที่จิตจดจ่อกับการฟังนั้น อาจเกิดความขัดแย้งขึ้นในใจเมื่อได้ฟังบางสิ่งที่ไม่ตรงกับสิ่งที่ได้เรียนรู้มา หรือสิ่งที่เชื่ออยู่ เกิดอาการดูหมิ่น ลบหลู่ อีกฝ่าย มีจิตแข็งดี คอยจับผิด จิตมีความกระด้าง มีปัญญารวม แต่ก็ไม่รู้ตัวว่ากำลังดูหมิ่น ลบหลู่อีกฝ่าย และไม่รู้ตัวว่าไม่ได้ตั้งใจฟังอยู่ มีอคติ มีจิตลำเอียง มีใจไม่เป็นกลางเพราะเกิดความรัก ความชอบ ความชัง ความกลัว ความหลง เป็นต้น จิตใจไม่สงบ ฟุ้งซ่าน

ก. ต้องรู้จักคิด พิจารณา ดังที่กล่าวมาแล้วในแง่ของผู้รับสาร นอกจากจะต้องมีเกณฑ์ประจําใจในการคัดเลือกและพิจารณาผู้ส่งสารและสารแล้ว ยังต้องประกอบกับการหมั่นสังเกตอุปสรรคที่มีของผู้รับสาร เมื่อพบอุปสรรคหรือข้อบกพร่องที่มี ก็ไม่ละความพยายาม มีความตั้งใจที่จะพัฒนาปัญญาของตนให้ใหม่ให้

⁸ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อวกุชชสูตร (ไทย) 20/30/180-182.

⁹ พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มธุปนิทกสูตร (พระมหาทักษิณธรรมาภิมุข) (ไทย) 12/204/213-214.

¹⁰ ในพระพุทธศาสนา เรียก 3 สิ่งนี้ว่า ปปัญจธรรม คือ กิเลสที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ และคอยขัดขวางให้ไม่ได้รับรู้เห็นตามความเป็นจริง

เกิดขึ้น นอกจากนี้ การรู้จักตั้งคำถาม ยังช่วยให้รู้จักคิด¹¹ ซึ่งหมายถึง การรู้จักคิดถูกต้อง พิจารณา ประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุผล สิ่งทั้งหลายที่ได้รับรู้รับทราบนั้นตามเป็นจริง ตามสภาวะ ตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย เช่น การกินข้าว¹² รู้ว่ากินเพื่ออะไร ปริมาณเท่าไร กินแล้วเป็นอย่างไร มีโทษหรือประโยชน์ คุณค่าแท้ของการกินคืออะไร เกิดการคิดที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับการกินแล้วทำให้เกิดผลดี การรู้จักคิด พิจารณา หรือเรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือ การทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทาง มีการนึก การน้อมนึก การผูกใจ การใส่ใจ¹³ รับรู้สิ่งต่างๆ ตามเป็นจริง “ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล มีโยนิโสมนสิการเป็นมูล”¹⁴

ข. ต้องรู้จักทำ หมายถึง การนำสิ่งที่รู้ไปปฏิบัติ ตามความมุ่งหมาย เช่นหลักการสำคัญของภาวะที่ใช้ในการรับสารในพระพุทธศาสนา คือ การเห็นอันยอดเยี่ยม การดูอันยอดเยี่ยม การฟังอันยอดเยี่ยม การศึกษาอันยอดเยี่ยม ได้แก่ การมีศรัทธาตั้งมั่น มีความรักตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว มีความเลื่อมใสอย่างยิ่ง เป็นไปเพื่อลด ระวัง ดับทุกข์ เพื่อพัฒนาปัญญา¹⁵ ยกตัวอย่างของการฟังอันยอดเยี่ยม¹⁶ ซึ่งประกอบด้วย

- 1) ตั้งใจฟังด้วยดี
- 2) เงี่ยหูฟัง
- 3) ตั้งใจใฝ่รู้
- 4) ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
- 5) ทิ้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
- 6) ประกอบด้วยข้อพินิจที่เหมาะสมแก่คำสอน

ความตั้งใจ ความใฝ่รู้ ทำให้เกิดการน้อมกายน้อมใจในการรับสาร ทำให้การรับสารมีคุณภาพ ไม่มีอคติ ขณะเดียวกัน ก็ใช้ปัญญาในการเลือกเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ทิ้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ มีหลักเกณฑ์ในการพินิจพิจารณาสิ่งที่รับรู้รับทราบ ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องลงมือทำโดยผู้รับสารเอง

การลงมือทำเอง ได้รู้เอง ประสบเอง ดังที่กล่าวมาแล้วในหลักการไม่ปลงใจเชื่อสารที่มีที่มาจาก 10 แหล่ง เกิดเป็นความรู้ขึ้นจึงควรเชื่อ ความรู้ที่เกิดขึ้นนี้เป็นองค์ความรู้ที่ไม่อ่อนแอจนคลอนแคลน เพราะได้ประจักษ์สิ่งนั้นๆ ด้วยประสบการณ์ของตนเองโดยตรง เช่น การได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาปัญญาแล้วยังไม่ปักใจเชื่อ แต่นำไปทดลองปฏิบัติด้วยตนเองตามสารหรือองค์ความรู้ที่ได้รับ เมื่อได้ผลเป็นที่ประจักษ์จริงจึงเชื่อ เมื่อเป็นจริงในระดับแรก ก็ปฏิบัติต่อไปลำดับถัดไป เมื่อได้ผลเป็นที่ประจักษ์จริงอีกจึงเชื่อและทำต่อไป แต่หากสารที่ได้รับมา พิจารณาแล้วไม่เป็นเหตุเป็นผล หรือพิจารณาแล้วเห็นโทษมากกว่าคุณประโยชน์ที่จะได้รับ ก็อาจใช้ปัญญาพิจารณาที่จะเลือกปฏิบัติในส่วนที่ถูกต้องและมีประโยชน์ หรืออาจเลือกไม่ปฏิบัติตามเสีย

หลักธรรมที่แสดงในบทความนี้ อยู่ในมหาปัญญวรรค¹⁷ ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามาก มี 4 ประการคือ

¹¹ พระไพศาล วิสาโล, กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ, สื่ออิเล็กทรอนิกส์ <http://www.visalo.org/article/budkrabuankarn.htm>.

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), การศึกษา ฉบับง่าย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (ebooks), หน้า 16-19.

¹³ เจริญธรรม 1: พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย สัพพสาธุสูตร (ไทย) 12/15/18.

¹⁴ พระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ทุติยสุตตวรรค (ไทย) 19/213/145.

¹⁵ พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อนุตตรยสูตร (ไทย) 22/30/471-476.

¹⁶ พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สุตสุตติสูตร (ไทย) 22/88/613-614.

¹⁷ พระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาปัญญวรรค (ไทย) 19/1058-1070/579-582.

1. สัปรีตสังเสวะ (การคบหาสัตบุรุษ) ซึ่งตรงกับ การเลือกผู้ส่งสาร
2. สัทธัมมัสสวนะ (การฟังพระสัทธรรม) ซึ่งตรงกับ การเลือกรับข้อมูลหรือสาร
3. โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแบบคาย) ซึ่งตรงกับ การรู้จักคิด พิจารณา
4. อัมมานุอัมมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม) ซึ่งตรงกับ การรู้จักทำ

สรุป

การดำเนินชีวิตประจำวันของเราทุกวันนี้ เรามีข้อมูลข่าวสารต่างๆ มากมาย ซึ่งล้วนอยู่ในกระบวนการการส่งสาร จากผู้ส่ง ส่งสาร ไปยังผู้รับสาร สิ่งสำคัญคือ ข้อมูลข่าวสารที่มีจะสามารถนำมาใช้เป็นองค์ความรู้ของเรา เพื่อใช้ในการพัฒนาปัญญา ตลอดไปจนถึงสามารถใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของเรา สิ่งที่เราจะต้องทำในการพัฒนาปัญญาและออกจากปัญหาคือการเลือก โดยมีหลักการในการเลือกคบคน เลือกสาร เลือกพัฒนาตนเองโดยการคิดและลงมือทำ สอดคล้องกับหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ มหาปัญญาวรรค มี 4 ประการดังนี้

หลักการพัฒนาปัญญา	หลักการสื่อสาร
1. สัปรีตสังเสวะ (การคบหาสัตบุรุษ)	1. การเลือกผู้ส่งสาร
2. สัทธัมมัสสวนะ (การฟังพระสัทธรรม)	2. การเลือกรับข้อมูลหรือสาร
3. โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแบบคาย)	3. การรู้จักคิด พิจารณา
4. อัมมานุอัมมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม)	4. การรู้จักทำ

การเลือกผู้ส่งสาร คือการเลือกคน ฟังคำชี้แนะจากผู้รู้มาก่อน นักเรียนนักศึกษาเมื่อต้องการหาความจริงแท้ หรือองค์ความรู้ ต้องเริ่มจากการสรรหาครูบาอาจารย์ ผู้รู้ ที่จะบอก แนะนำ สอนให้เราเกิดมีปัญญาเป็นของตนเองได้ เป็นการคบหาสัตบุรุษ คือ คนดี คนที่ชี้แนะไปในทางเจริญ มีหลักการพูด มีหลักการส่งสารที่เป็นประโยชน์

การเลือกรับข้อมูลหรือสาร คือเลือกรับสารจากผู้ส่งสารที่เป็นคนดี คนที่ชี้แนะไปในทางเจริญนี้เอง อย่างไรก็ดี สารทั้งหลายมีที่มาจาก 10 แหล่ง คือ การฟังตามกันมา การถือสืบกันมา การเล่าลือ อ้างตำรา ตรรก อนุมาน ตรองตามแนวเหตุผล เข้ากับทฤษฎี ดูว่าน่าจะเป็นไปได้ ถือว่าเป็นครูอาจารย์ ซึ่งสารจากทั้ง 10 แหล่งนี้ยังไม่ควรปักใจเชื่อ แต่ควรเชื่อเมื่อได้พิจารณาและปฏิบัติด้วยตนเองแล้ว

การรู้จักคิด พิจารณา โดยอาศัยความช่างสังเกตและตั้งคำถาม เพื่อให้เกิดการคิด พิจารณาวิเคราะห์ หาเหตุและผล และความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ

การรู้จักทำ เช่น หลักการฟังที่ดี มี 6 ประการ คือ ตั้งใจฟังด้วยดี เจริญโสตศาบ ตั้งใจใฝ่รู้ ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ประกอบด้วยข้อพินิจที่เหมาะสมแก่คำสอน เมื่อได้ทราบและพิจารณาแล้วนำไปปฏิบัติ ผลที่ได้ที่ประสบด้วยตนเอง ก็เป็นตัวชีวิต เป็นฐานใช้ในการพิจารณา คือปัญญาในการเลือกรับผู้ส่งสาร สาร และใช้พัฒนาปัญญาของตนเองต่อไป ปัญญาจึงเป็นสิ่งที่ควรพัฒนา ดังคำกล่าวที่ว่า

“ กำลังปัญญานั้นเป็นกำลังประเสริฐสุด
เป็นยอดกำลังกว่ากำลังทั้งหลาย
บัณฑิตผู้มีกำลังปัญญานับสนุนย่อมประสบประโยชน์ ...
ปัญญานั้นเป็นเครื่องวินิจฉัยเรื่องที่ได้ฟัง
ปัญญาเป็นเหตุให้เกียรติดียชื่อเสียงเจริญ

นรชนในโลกนี้ประกอบด้วยปัญญาแล้ว
แม้เมื่อเกิดทุกข์ก็ประสบสุขได้...”¹⁸

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (สัปบุริสธรรม 8), พิมพ์
ครั้งที่ 18. นนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, 2553).

..... การศึกษา ฉบับง่าย. พิมพ์ครั้งที่ 2. (ebooks).

พระไพศาล วิสาโล. กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ <http://www.visalo.org/article/budkrabuankarn.htm>.

สุรพล ไกรสรารุณ. คู่มือ ปัญญาในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

อัมพร ภาวสุทธิ (สามเณริฐมนนา). “ศึกษาวิเคราะห์การฟังกับการบรรลุมรรคในพระพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
, 2557.

¹⁸ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เตสกุณชาดก (ไทย) 27/30,33/599-600.